

25

ЮЛІЯН СТЕЧИШИН

**НАШІ ДОСЯГНЕННЯ В КАНАДІ
І НАШЕ МАЙБУТНЄ**

Видання
СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ

Юліян Стечишин, Q.C.

Printed by Trident Press Ltd., Winnipeg, Man., Canada.

*RHOAUSKY
FAMILY
...AND V*

НАШІ ДОСЯГНЕННЯ
В КАНАДІ
І НАШЕ МАЙБУТНЕ

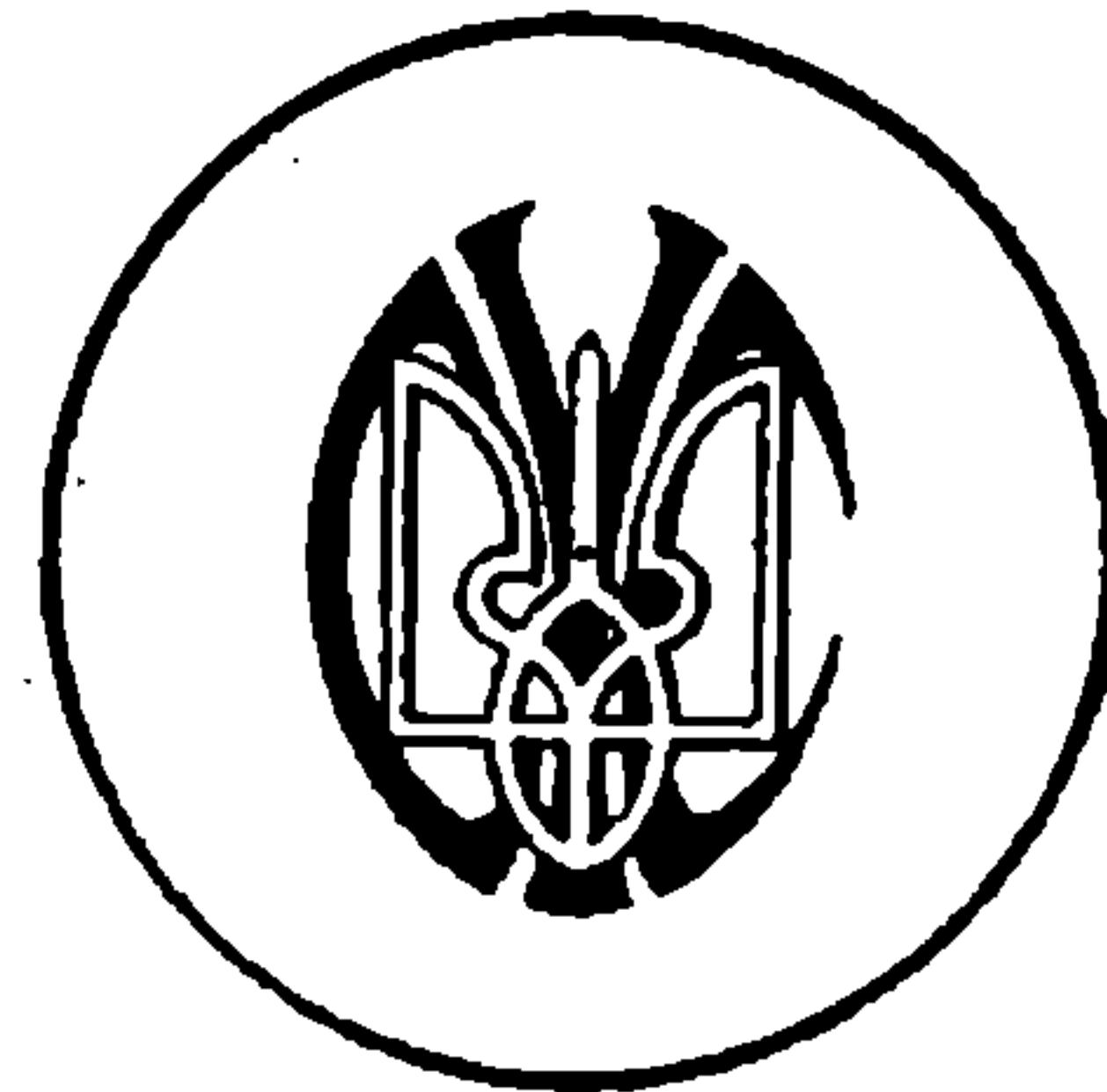
J. W. STECHISHIN

**OUR ACHIEVEMENTS IN CANADA
AND FUTURE PROSPECTS**

Published by
UKRAINIAN SELF-RELIANCE LEAGUE OF CANADA
1967

ЮЛІАН СТЕЧИШИН

**НАШІ ДОСЯГНЕННЯ В КАНАДІ
Й НАШЕ МАЙБУТНЄ**

Видання
СОЮЗУ УКРАЇНЦІВ САМОСТІЙНИКІВ
ТОРОНТО, КАНАДА
1967

НАШІ ДОСЯГНЕННЯ В КАНАДІ І НАШЕ МАЙБУТНЄ

На Загальному З'їзді Союзу Українців Самостійників, що відбувається в Торонті в днях 9—11 липня 1965 року, п. Юліян Стегишин, по-гесний голова СУС, подав у своїй доповіді глибоку аналізу українського життя в Канаді, вказав на його недомагання та накреслив плян акції як рятувати його від загрозливої небезпеки. З уваги на її актуальність, і громадський досвід та цінні думки автора, Централя СУС видає оце книжечкою доповідь п. Стегишина, який її для цього видання поширив.

Ц е н т р а л я СУС.

1. Як виглядає в Канаді наше життя

У кожній спільноті є три категорії людей. Перша категорія складається зі звичайних людей, що не виявляють до нічого великої ініціативи, тягнуться за обставинами, не дуже турбуються громадськими справами й байдуже ставляться до майбутнього. Їх філософія — якось воно буде, бо ще ніколи так не було, щоб якось не було. Ця категорія людей становить переважну більшість спільноти. Це звичайні маси народу.

До другої категорії, яка є значно менша числом від першої, належать люди, що цікавляться життям, турбуються громадськими справами, віддають їм немало свого часу, сили й грошей. Вони стараються пристосуватися до обставин, якщо ті обставини сприятливі, або боряться з ними, якщо вони шкідливі. Вони проявляють трохи ініціативи, приймають нові ідеї і стараються просунути їх між маси народу, щоб ті маси не спали. Цю другу категорію людей називають основою суспільства, бо це громадські діячі, що несуть на своїх плечах тягар громадського життя.

Третя категорія людей є ще менша. Вона складається з одиниць — ідеалістів, мрійників, поетів, письменників, редакторів та інших творчих одиниць. Вони не вдowоляються осягненими здобутками, а все змагають до вершин. Вони не звертають уваги на матеріальні справи, на маєтки, не пильнують господарства і часто навіть занедбують свої родини. Вони підносяться понад обрії, наче літають понад хмарами й шукають нового сонця, нових ідей, нового духового багатства. Коли дві перші категорії, придбавши матеріальні достатки, пильно їх бережуть і не радо ними діляться, то третя категорія — твор-

ці і власники духового багатства, щедро роздають свої духові скарби, а то й навіть напрошуються з ними. Не дивно, що звичайні люди вважають людей третьої категорії диваками.

Щаслива та спільнота, що має добре зарепрезентовані другу й третю категорію людей, і щаслива була перша іміграція українців у Канаді, що мала їх.

Друга й третя іміграція іноді згірдливо висловлюються про першу іміграцію, що нібто вона складалася тільки з неосвічених „заробітчан”. Це правда, що люди першої іміграції не мали вищої освіти і не всі були національно свідомі. Але таке саме можна сказати про маси народу на рідних землях у тих самих часах. Про перших імігрантів можна сказати, що вони під багатьома оглядалими перевищували своїх земляків на рідних землях, бо це були люди відважні; вони проявили здоровий розум, витривалість і чесність, а головно такими були ті, що осілися на фармах і жили компактними колоніями своїми формами життя. Неодин банкір казав, що воліє позичити гроші українському імігрантові навіть без векселя, ніж декому іншому на вексель із запорукою ручителів, бо він зізнав, що наш імігрант чесний, що його слово святе і він заплатить свій довг скоріше, ніж не-українець, що підписав вексель.

Перша українська іміграція мала тривкі моральні основи й здоровий глузд. Вона мала те, що треба було мати, і зробила те, що треба було зробити. Вона видала з-поміж себе провідників-ідеалістів і відданих громадських діячів. Уже 1902 р. з'явилися такі провідники, як Геник, Негрич, Бодруг, брати Бачинські та інші, що спромоглися поставити спротив римо-католицькій церкві, яка робила все можливе, щоб златинізувати греко-католицьку церкву і взяти контроль над українськими поселеннями. Вони навіть пішли далеко даліше, ніж американські українці, бо зірвали з Римом і оснували свою незалежну церкву. Хоч ця церква не відіграла поважної ролі, але вона рішуче стримала латинізацію греко-католицької церкви на довгі роки.

Майже одночасно з тими, що провадили боротьбу на церковнім полі, з'явилися інші ідеалісти, що з посвятою кинулися до культурно-освітньої праці між маси народу. До цієї групи належать Тарас Ферлей, Василь Кудрик, Ярослав Арсенич, Петро Зварич, Василь Чумер, Петро Войценко та інші. Завдяки цим одиницям манітобський уряд заснував 1905 р. „Рутеніян Трейнінг Скул” для вишколу українських хлопців на учительські посади. Кілька років пізніше, а саме в 1910 р., почав виходити „Український Голос”, перший український часопис видаваний українцями, який пропагував ідею полягати на власні сили в усіх ділянках українського життя, творити життя своїми силами, а не чекати на допомогу римо-католицької, московсько-православної або протестантської церков. Ці церкви справді помагали українцям, маючи в тому свою ціль, але тогочасні українські провідники чужу допомогу відкидали.

Назва „українець” була в тих часах новою для української спільноти, яка привикла називати себе назвою території, з якої хто походив, отже „галичани”, „буковинці”, „австріяки”. Тоді термін „русин”, „русський” були ознакою найбільшої поступовості. Вони ще найкраще означували нашу національність, але ці терміни швидко змінилися на „українець”, „український”. Кличі „Українського Голосу” покладатися на власні сили й розбудовувати своє національне життя були такі нові і невтерпі, що могли нагадувати научку про вола, що ціле своє життя тягнув ярмо, а тут нараз хтось сказав йому те ярмо скидати і йти пастися на зеленій траві розпряженим. Але ті кличі скрізь приймалися.

Під впливом тих кличів почали зростати народні domi, а в них бібліотеки й читальні, які впродовж десять років дійшли до чотирьох соток. Ці народні domi й читальні були справжніми осередками нашого культурного життя. Це були розсадники національної свідомості і в них почалося перетворення галичан, буковинців, австріяків на свідомих українців.

Зі збільшенням числа українських учителів у державних народних школах українці в Канаді почали відчувати свою силу. Коли манітобський уряд скасував двомовну систему і закрив семінар у Брендоні, українці, йдучи за гаслом „полягати на власні сили”, відкрили 1915 р. Бурсу ім. Адама Коцка у Вінніпегу і Бурсу ім. Митр. Шептицького у Ст. Боніфас, а ще рік пізніше Інститут ім. П. Могили в Саскатуні, а наступного року Інститут ім. М. Грушевського в Едмонтоні. В боротьбі за контролю над Інститутом ім. П. Могили почалася т. зв. „церковна боротьба”, постала Українська Греко-Православна Церква в 1918 році, до якої горнулися національно свідомі українці скрізь у Канаді. В 1926 р. заіснувала перша всеканадійська жіноча організація — Союз Українок Канади. Рік пізніше зорганізовано першу світську організацію — Союз Українців Самостійників, — і молодечу організацію, що пізніше прийняла назву Союз Української Молоді Канади (СУМК).

У тих часах з'явилися нові громадські діячі: Василь Свистун, Н. В. Бачинський, Н. А. Григорчук, два брати Стечишини, отці — Семен В. Савчук, Петро Самець, Д. Ф. Стратійчук, Степан Гребенюк та інші. В 1921 році до них долучується Мирослав Стечишин, як редактор „Українського Голосу”. Життя кипіло і боротьба провадилася і проти латинізації церкви, і проти московської православної церкви, і проти протестантських впливів, а зокрема проти комунізму.

Дехто нарікає на ті часи та оплакує „церковну боротьбу”, але ті часи і та церковна боротьба піднесли українців у Канаді до високого національного розвитку. Тоді скристалізувалося поняття про те, що належить до народних справ; прояснився погляд, що церква це душа народу, тому церква є одною з найважливіших народних справ, бо вона може народ піднести, коли знаходиться під контролею свого народу, або може причинитися до найбільшого занепаду народу, коли вона є під контролею чужої й неприхильної нам руки. У тих часах започатковано народні з'їзди, що впродовж довгих років відігравали

ролю українських парламентів, а все це поширювало національну свідомість у масах народу. Число галичан, буковинців і австріяків поступово щезало в урядовій статистиці перепису населення, а число українців збільшувалося у статистиці далеко понад число українських імігрантів. Ці статистичні цифри є доказом, які великі наслідки принесла ота „боротьба”. В загальному можна сказати, що при кінці тридцятих років українці в Канаді поклали головні основи свого народного життя і стали великою та важкою силою. Вони зробили надзвичайно великий поступ у порівняно короткому часі: мали своїх провідників майже у кожній ділянці нашого життя, включно з послами до провінційних легіслятур. З тією силою канадійські співгромадяни почали рахуватися.

Цей поступ не прийшов сам собою. Для нього треба було завзято працювати. Ми його осягнули тільки тому, що мали добрих провідників і відданих громадських діячів, які не дивилися за матеріальними здобутками, які нераз і терпіли через недостатки і які навіть занедбували свої родини. Це були дійсні каменярі, ідеалісти, що посвятили себе для свого народу.

Пригадаймо, наприклад, Ферлея. Ще 1902 р. він виїхав до Каліфорнії, щоб пристати до „Братства Українців” Агапія Гончаренка і, за правилами цього Братства, він змінив своє ім'я з Дмитра на Тараса. По невдачі того Братства він вернувся до Канади як Тарас Ферлей і разом з Василем Кудриком та іншими взявся до освітньої та громадської праці. Завдяки йому, до великої міри, манітобський уряд відкрив згаданий семінар „Рутеніен Тренинг Скул” і Т. Ферлей став першим учителем в цьому семінарі. Кілька років пізніше він прийняв працю управителя „Українського Голосу”. За його ініціативою зорганізовано Українську Елеваторну Спілку, щоб українці мали свої власні доходи на підтримання культурно-освітньої праці. Він їздив по Канаді з відчитами і закликав українців організовуватися на економічному полі. Спілка вже мала десять своїх елеваторів, але не могла витримати конкуренції і збанкрутувала і Т. Ферлей лишився без зайняття.

Все ж він віддав свій досвід українським організаціям, а головно Українському Народному Домові у Вінніпегу і брав активну участь у зорганізуванні Українського Товариства Взаємної Помочі в Канаді і Комітету Українців Канади. Через громадську працю він не придбав собі маєтку і жив на старості в недостатках, в яких і помер.

Другий ідеаліст — це Василь Кудрик, який пізніше став священиком Української Греко-Православної Церкви. Він виступив як послідовник Толстого і був знаний в молодих літах як український Толстой. Василь Кудрик був першим редактором „Українського Голосу”, який не мав чим йому платити, і він спав у друкарні на папері і папером накривався. Та це його не знеохочувало і він наполегливо закликав українців будувати своє життя власними силами. Він провадив сильну акцію проти латинізації греко-католицької церкви і проти Василіянів, що погоджувалися на близьку співпрацю з римо-католицькою церквою. Коли боротьба за вплив на українські душі розвинулася, він став одним із ініціаторів Української Греко-Православної Церкви в Канаді, а пізніше став її священиком, бо вірив, що український народ у вільному світі повинен мати свою церкву, незалежну від Риму, Москви чи кого іншого. Далі він прийняв працю редактора „Вісника”, органу тієї церкви. Він студіював історію і викривав шкоди заподіяні українському народові чужими впливами у наших церквах та писав розвідки на ці теми. Як крапля за краплею води, що падає на камінь і вижолоблює в ньому ямку, так його редакторські статті і в „Українському Голосі”, і у „Віснику”, і його сатира „Гарасим Чорнохліб”, лишали свою печать на читачах, виховували маси народу, закріплювали в них національну свідомість. Довго треба українцям чекати, щоб у них з'явився другий такий апостол, яким був прот. В. Кудрик. Для нього матеріальні достатки не мали значення, і він відійшов з цього світу без ніяких маєтків, як справжній монах.

До тих ідеалістів-проводників належить і Мирослав Стечишин. Приїхав він до Канади молодим студентом гімназії і тут почав свою кар'єру як робітник при будові за-

лізничого шляху. Але ця праця його не вдоволяла. За порадою Кирила Геника, тодішнього іміграційного агента в Вінніпегу, він виїхав до Каліфорнії 1902, щоб, як і Ферлей, пристати до „Українського Братства”, в Гончаренковій „Україні”. Він також змінив своє хресне ім'я „Ілля” і прийняв ім'я „Мирослав”. По упадку братства (чи комуни) Мирослав Стечишин вернувся до Канади, працював деякий час у лісах і копальнях у Британській Колюмбії, потім вернувся до Манітоби і став учителювати в Гімлі, де фармерував відомий соціяліст Павло Крат. Будучи великим приклонником Драгоманова, Мирослав Стечишин попав у гурт соціялістів і з ними заснував та редактував „Робочий Народ”, який почав виходити 1909 р., або один рік раніше, ніж Т. Ферлей з В. Кудриком, стоячи на становищі проти Драгоманова, приступили до видавання „Українського Голосу”. З-під пера Мирослава Стечишина вийшла друком перша в Канаді українська книжечка „Вільний світ”, в якій Драгоманова представляє героєм. Але Стечишин покинув соціялістів, коли вони зійшли з національної платформи й почали захоплюватися інтернаціоналізмом. Він тоді переїхав до Алберти і став редактором газети „Новини”, що її видавав колишній соціяліст Роман Кремар (Солодуха), який також перейшов до групи народовців. По банкрутстві „Новин” Мирослава Стечишина покликали на секретаря в Українській Дипломатичній Місії у Вашингтоні, яка була під проводом Юліяна Бачинського. По закінченні першої світової війни і по розвязанні Української Дипломатичної Місії його виделеговано до Польщі до уряду У.Н.Р., щоб здати звіт діяльності Місії. Повернувшись до Вашингтону, він отримав запрошення взяти редакторство „Українського Голосу”. Запрошення він прийняв і 1921 р. став редактором „Українського Голосу”. Своїми розважними, відважними й річевими статтями в українських справах він підніс престиж свого часопису до тої міри, що британський уряд, в часі другої світової війни, переводив його статті й здавався на них, коли ходило про те, щоб знати правдиве становище українців у Канаді й погляд про українські справи

взагалі. Крім редакторських обовязків, Мирослав Стечішин проявив себе в громадській праці, зокрема в організації Союзу Українців Самостійників і став найбільшим ідеологом цієї організації. Він був одним з організаторів Комітету Українців Канади. Він був так заангажований у тій всій громадській праці, що не мав часу думати про матеріальні справи і відійшов з цього світу як справжній пролетар.

Не можна поминути ще одного відданого громадського діяча — суддю Ярослава В. Арсенича, першого українського адвоката, а пізніше першого українського суддю в Канаді. Він проявив себе ще за студентських років, ходив на зібрання наших соціалістів і аргументував проти їх класового становища. Він належав до групи ініціаторів „Українського Голосу”. Ставши учителем, він кинувся у вир громадської праці. Був він розсудним дорадником „Українського Голосу”, Бурси ім. А. Коцка, Інституту ім. П. Могили, Української Греко-Православної Церкви, Союзу Українців Самостійників та інших українських установ. Проявив він себе розумними порадами, як один з основоположників Комітету Українців Канади, і входив до екзекутиви КУК як представник Союзу Українців Самостійників. Не оминав він народних з'їздів, виголошував доповіді, щедро жертвував на народні справи і помогав приятелям фінансово навіть так, що ніхто про це не знав. Тому й він не придбав маєтку.

До тих заслужених громадських діячів першої іміграції, що вже відійшли від нас на вічний спочинок, треба додати Михайла Стечишина, адвоката і первого суддю в Саскачевані, Василя Чумера, Петра Войценка, Іллю Киріяка і багато інших. Про живих тут не згадуємо.

З приходом другої й третьої іміграцій ряди українських діячів у Канаді збільшилися і це безперечно причинилося до нашого дальнього розвитку, зросту і престижу. Недавні народні здиви при відкритті памятника Тарасові Шевченкові й Фундації ім. Т. Шевченка піднесли наш престиж може й до найвищого ступня, бо українці

заманіфестували свою силу і перед іншими етнічними групами, і перед урядовими чинниками.

Цей великий поступ, що ми в Канаді зробили, тяжко словами описати. Його може вповні зрозуміти й оцінити тільки той, хто памятає перші початки, коли ми починали просто з нічого. Зі звичайних робітників і фармерів та малої горстки інтелігенції виросла поважна українська національна меншина, яка розвинулася і на матеріальнім, і на освітнім, і на національно-культурнім та політичнім полях до такої міри, що й рідний край може нам позавидувати. Хоч, правда, у нас ще нема мільйонерів, то все ж ми не належимо до найбідніших громадян нашої прибраної батьківщини. Ми можемо похвалитися і особистими маєтками, і можемо повеличатися громадськими будинками, як церкви, інститути, народні доми, грошева вартість яких виносить на мільйони доларів. Ми можемо радіти здобутками на полі освітнім. Маємо тисячі студентів в університетах і середніх школах, маємо своїх науковців і професорів в університетах, а декотрі слов'янські департаменти є під керівництвом професорів українців. Професіоналістів у ріжних галузях маємо стільки, що годі вже порахувати. Українці в Канаді добре зорганізовані і мають чотири всеканадійські світські організації і багато менших, а крім них, ще є наукові й професійні організації. Комітет Українців Канади обєднує 29 організацій. Це справді велике число. Маємо гарні і дорогі церкви, школи, інститути, і колегію і маємо багато часописів і видавництв. Можемо також похвалитися своїми редакторами, письменниками й поетами. І в політичному секторі ми маємо поважні здобутки, бо маємо своїх послів, міністрів, сенаторів, суддів і посадників у великих містах. Українці в Канаді справді мають великі здобутки і мають чим похвалитися.

2. Яке є тепер в дійсності наше життя

Та, на жаль, ті великі осяги є дуже зрадливі. Вони відносяться до вершків нашої спільноти, а не відзеркалюють життя її низів. Низи нашої спільноти цілком занедбані.

Починаючи від другої світової війни, ми занедбали звичайних людей, що були опорою нашого життя і видали з-поміж себе нових провідників і громадських робітників. Ми не виробили для них програми праці і вони для нас пропадають. Без них наші величаві успіхи представляють собою дерево, на якому ще зеленіє і виблискується листя, але корінь його вже перестає те дерево кормити.

Все, що ми дотепер осягнули, завдячуємо тому фактам, що ми зберігали свої питоменні форми життя, трималися рідної культури й традиції, формували свою духовість на своїй літературі, історії, пісні й мистецтві, а ключем до цього була наша рідна мова. Чи не випадає той ключ з наших рук? Чи не пропадає українська мова в наших родинах, церквах, організаціях, виховних інститутах? Чи ми здаємо собі справу з того, що коли народі стратить свою мову, то він перестає бути народом! А ну, спроможімося заглянути дійсності в очі!

Ідучи по лінії найменшого опору, українські доми перестають бути українськими, заводять у себе мову англійську, забиваючи, що як дитина не навчиться своєї мови від матері в ранніх роках, то пізніше не навчиться її настільки, щоб нею вільно користуватися, щоб читати українське друковане слово. Раз дитина не навчиться української мови, вона не буде читати українських часописів і книжок і стратить контакт з українським життям і в Канаді і поза Канадою. Зі зростом числа таких мовно засимільзованих родин, громадське українське життя перестане існувати. Не будуть тоді потрібні народні доми й суспільні організації. Церкви перестануть бути українськими церквами, а виховні інститути стануть тільки гурто-житками.

Занепад української мови в наших родинах уже дается відчувати всією нашою спільнотою в Канаді. Провід кожного українського угруповання свідомий того. По більших містах ще є деяка активність, але тільки тому, що в них є більше людей з третьої іміграції, в яких національні почуття ще свіжіші. Але і їх родини піддаються

тикові тутешніх обставин, бо ж міста перші доправляють до переміщення населення і мовної асиміляції. Зокрема мішані подружжя в містах становлять ще додаткову загрозу.

Занепад рідної мови в українських домах відбувається також і на церквах, бо вже чуємо домагання від молодшої генерації, щоб проповіді і катехизація відбувалися в мові англійській. Провід церкви не реагує рішучо проти цих домагань молоді, забиваючи, що це найлегший спосіб знищення українського характеру наших церков.

Ще катехизацію в англійській мові можна до деякої міри оправдати, але ніяк не можна оправдати занедбання українських шкіл при церквах. А фактом є, що багато шкіл при церквах існують тільки про людське око, щоб управа і священик могли виказатися, що у них щось робиться. Та на ділі з таких шкіл нема великої користі.

Візьмім хоч би звіт про стан українських шкіл при українських православних церквах, приготований В. Сарчуком на Собор Української Греко-Православної Церкви, що відбувся 1965 р. У звіті бачимо, що в 283 церковних громадах, які прислали свої звіти, число дітей, що вчаться до української школи, було 3,102. З цього числа 1,116 дітей було в чотирьох осередках — Монреал, Торонто, Вінніпег і Едмонтон, що пересічно виносить на 379 в кожнім осередку. Це число є дійсно потішаюче, але на інші 23 осередки число дітей знижується до 661, або 28 дітей на кожний осередок. Решта дітей, що вчаться до шкіл в інших громадах, є 1,325, або п'ять дітей у кожній з 256 громад. Щобільше, можна ще й заквестіонувати якість тих шкіл. За десять-пятнадцять років ці діти стануть членами церкви, якщо не збайдужують, або не перейдуть до інших церков.

Напевно і при греко-католицьких церквах стан шкіл не кращий. Там може бути більше число дітей, що вчаться до українських шкіл, але пропорційно стан не буде дуже відмінний.

Яка ж майбутність наших українських церков? Найбільший оптиміст мусить бачити в цих прикрих фактах велику загрозу для українського життя.

Не можна дуже потішати себе і станом, що існує в наших виховних інститутах. За останніх пятнадцять чи двадцять років зайдли великі зміни і вони ставлять перед нами нові вимоги сильніше закріплювати українське виховання добре поставленими українознавчими курсами. Це велика вимога часу. Зокрема зроджується нова потреба на спеціальний курс розмовної української мови. Замість прийняти виклик нових обставин, інститути йдуть по лінії найменшого опору, відсугають українознавчі курси, не приділяють уваги розмовній українській мові і вдowоляються тим, що інститути є „домами поза домом”, без ясної програми навчання, а навіть і без відповідальних виховників та учителів. Ми можемо це промовчувати й прикривати, але це не поможе нам на майбутнє. Дійсність скоро заговорить болючими проявами, що ми або не розуміли свого часу, або закривали дійсність перед народом.

Дехто покладає великі надії на курси української мови в університетах, середніх і публичних школах, сподіваючися, що ті курси заступлять доми, навчають дітей української мови і виховають їх на українців. Навчання української мови в публичних школах, коли дитячий ум має більшу змогу сприймати вивчення мов, може, при допомозі сприятливих батьків, церкви і світських організацій, відіграти важну роль, але покладати всі надії на ті курси в університетах, чи середніх школах може бути великою облудою, бо ті курси можуть допомогти вповні тільки тим, що винесли знання української мови з дому, або тим, що спеціально заінтересовані вивчити українську мову. Таким ці курси поможуть розвинути знання української мови навіть до тої міри, щоб свободно читати українські часописи і літературу. Але хто не виніс української мови з дому, той на тих курсах тільки познайомиться з нею так, як ми, що брали на подібних курсах латину, греку, або будь-яку іншу модерну мову — французьку, німецьку, чи ще іншу.

Кожний, хто брав такі курси латини і греки навіть упродовж кількох років, знає, що він не присвоїв собі тієї мови настільки, щоб залюбки читати твори в латинській, грецькій, французькій, німецькій, чи в якій іншій модерній мові. Він також знає, що ті курси не виховали нікого на латинця, грека, француза чи німця. Отже й ми не маємо підстав сподіватися, що ті українські курси зроблять для нас чудо і навчать наших дітей української мови та виховають їх на українців.

Безумовно, ці курси є нашим великим здобутком на неукраїнських землях. Вони мають академічну вартість, якої не можна обезцінювати. Та, на жаль, студенти, в до-мах яких українська мова не була своєю, вже квестіонують її академічну вартість, кажучи, що як їхні батьки не вважали за відповідне навчити їх рідної мови, то вони можуть обійтися без неї. Нашо ж тоді домагатися призnanня української мови в народних і середніх школах та університетах? Чи це серйозна робота, чи тільки мода?

Ми маємо причини журитися нашим майбутнім. Ті причини стануть яснішими, коли зробимо деякі порівняння нинішнього з минулим. В минулому наші люди говорили українською мовою, притримувалися українських традицій, цікавилися українським життям, але вони не знали, що вони українці. Сьогодні маємо людей, що українцями називаються, але говорити по українськи не вміють і українськими справами не цікавляться. В минулому ми мали невигідні народні domi, але вони були душою українського життя, а нині маємо пишні громадські залі, але у них бракує української душі. Колись наші виховні інститути мали невигідні будинки, але вони робили велику роботу, виховували в народнім дусі студентів на провідників і громадських діячів. Нині ми маємо величаві модерні будинки, що називаються інститутами, але мета їх роботи не ясна і вихованці тих інститутів щораз менше замітні. В минулому не було високо освіченої інтелігенції з університетськими дипломами, але були ідеалісти-проводники, віддані громадські діячі, які мали вплив на маси, а нині маємо велике число інтелігенції, але її впливу

не відчуваємо. Давніше українські часописи заходили в найдальші закутини Канади й виховували читачів, а нині члени наших суспільних організацій українських часописів не читають.

Оцих кілька порівнянь минулого з сучасним, а таких порівнянь можна навести багато більше, повинні промовисто поставити питання до нинішніх „батьків народу” — яке наше майбутнє в Канаді? Чи казати „не тратьте, куме, сили, спускайтесь на дно”, чи боротися за наше існування і продовжувати наше народне життя?

3. Що треба і що можна робити

Наші з'їзди і з'їзди інших українських суспільних організацій, конгреси і всякі народні здвиги та будови величних народних будинків дають відповідь, що в нас є бажання продовжувати своє українське життя, розуміється, як громадян Канади. Коли ж так, тоді треба поставити „першу справу на першім місці”, виробити певну систему праці і наполегливо прямувати до визначеної мети. Треба поставити позитивний спосіб думання.

На цім місці варто пригадати поему Івана Франка — „Майстер Свирид”. У цій поемі Франко характеризує одного чоловіка, що „був майстер від пили, долота і свердла, та все його якась нужда на помилки перла”. Де треба було щось скоротити, то він його продовжував, а де треба було щось продовжити, то він йог зрізував раз і другий, а потім нарікав: „А щоб тобі гірке не солодке! Вже два рази урізує, та й ще закоротке”... Де треба було „бити кілок, він там хляпне кляйстер, і за те його добре люди звали попсуй-майстер”.

Чи ми часом, як той попсуй-майстер, не продовжуємо того, що треба скоротити, а втинаємо те, що треба продовжити? Чи не даємо клею там, де треба сильного кілка або шруби? Чи ми не видаємо грошей на другорядні справи, а здержуємо пожертви на справи від яких залежить наше майбутнє? Чи ми не піддаємося обставинам

передчасно там, де треба твердо стати проти них і взяти над ними верх?

Коли ми усвідомимо собі, що рідна мова це підставка нашого життя, що народ без своєї мови перестає бути народом, а українець в Канаді без своєї мови стратить контакт з українським життям, то нам треба негайно за-прягти всі чинники, щоб протиставитися мовній асиміляції і зберігати рідну мову. Тими чинниками є родини, церкви, організації, виховні Інститути, часопити, з'їзди та інші народні зібрання. Треба, щоб всі ті чинники та всі наші угруповання вдарили в дзвін тривоги, що мусимо рятувати основи нашого життя, зберігати рідну мову. Там, де вона ще існує, треба докласти всіх старань, щоб вона не пропадала, а далі розвивалася. Де вона вже затратилася ,але є можливість її відродити, там треба подбати про елементарні й вищі курси відповідно до віку молоді, які допомогли б молоді навчитися рідної мови настільки, щоб до неї можна було промовити живим і друкованим словом.

Правда, справа збереження рідної мови не сходить зі сторінок українських часописів. Пишуть про це і редактори, і окремі дописувачі. Виголошують на цю тему і доповіді на з'їздах. Але досі ці голоси неспокою не викликали потрібного зрозуміння, тому мусимо розпочати ударну кампанію, вибираючи спеціальні льокальні комітети для цього, і кинутися до праці по-місійному.

Насамперед мусимо скерувати найбільше уваги на українські родини, бо батько й мати — це перші вчителі рідної мови. Ніякий інший чинник не заступить родинного виховання. Якщо б не тільки преса, але й провід всіх наших організацій, церкви й виховні інституції повели інтенсивну пропаганду за збереження української мови в родинах, то можна сподіватися позитивних наслідків. Це можуть робити найбільш ефективно жіночі організації, а ще більше священики, якщо б вони твердо стали на зasadі, що в українській родині має панувати рідна мова.

Одночасно мусимо подбати, щоб при церквах або світських організаціях були добре поставлені і систематично проваджені українські школи під проводом кваліфікованих осіб. Навіть і для молодих батьків повинні бути окремі курси, а деякі знають мову, але не знають українського письма. Бо мусимо взяти до уваги, що без батьківської допомоги діти не зможуть зробити відповідного поступу в українській школі, тому й батьки мусять бути належно приготовані в українській мові. Коли б церква і організації взяли собі за спеціяльне завдання дбати про українські школи для дітей і курси для батьків, то це напевно вплинуло б на батьків зберігати рідну мову в родинних взаєминах. Одні одних підтримували б. Але до цього треба взятися з твердістю та рішучістю. Не клейти, як попсуй-майстер робив, а сильні кілки забивати, щоб ця робота не була пустим вітром у полі.

Так на з'їздах організацій, як і на церковних соборах обговорюється справа рідної мови, але без твердої постанови перевести слова в діло. Такі громадські зібрання дають прекрасну нагоду заговорити до людського сумління, стясти оспалість і винести тверді постанови діяти в тій справі. Добре всі знаємо, що збереження рідної мови настільки важливе, що від цього залежить дальнє існування і організації і церкви.

Виховні інститути повинні приділити особливу увагу рідній мові. Вони зродилися в Канаді не на те, щоб бути „домами поза домом”, де студенти могли б собі вигідно в товаристві прогуляти свій вільний час, наче в готелі чи мотелі, але на те, щоб у них виховувалися національно свідомі українські одиниці, громадські провідники.

Народ без провідників уважається Богом покараним народом. Пророк Ісаїя каже, що Бог, хочачи покарати Єрусалим і Юдею, одніме в них „хороброго воєводу і воїна, судью і пророка, віщого і старця... князя, дорадника і промовця (значить, відбере в них розумних і відважних провідників), а на їх місце „дасть їм хлопців за старшину і діти пануватимуть над ними”. (Тут не треба розуміти

буквально „хлопців” і „дітей”, але таких людей, що мають хлопячий або дитячий розум). Тоді... в народі витвориться хаос і „підупаде Єрусалим і впаде Юдея”.

Власне, щоб не допустити до того, щоб українці в Канаді опинилися без проводу, щоб не були Богом покарані, наші піонери постаралися шістдесят років тому заснувати державні семінари, а коли уряд їх закрив, вони заснували свої виховні інститути. Заснували вони їх для того, щоб у них виховувалися українські провідники. Нині інститути відходять від цієї первісної мети і нам конче треба її відновити та оживити, якщо хочемо, щоб їх існування було оправдане.

Їх існування буде оправдане тоді, коли вони поставлять себе на висоту своїх завдань у теперішніх обставинах. Для того у них мусять бути авторитетні і відповідальні виховники, які, розуміючи проблеми сучасного українського життя в Канаді і відповідальність інститутів, як могутнього чинника в збереженні нашої народної душі, покерують вихованням порученої їм молоді у бажаному нам дусі. Українське громадянство вповні оправдане ставити інститутам таку вимогу. Добре виховники, люди з ідеалістичним поглядом і твердим характером стають моделями для своїх вихованців. Це прекрасно розумів манітобський уряд, коли відкривши семінар, для українців, назначив у ньому принципалом J. T. Cressey-я, спеціально спровадженого з Англії педагога, який вмів впливати на формування доброго характеру студентів під його наглядом. Те саме можна сказати про презбітеріянську бурсу для українців у Тулоні, де виховником був поважний і кваліфікований д-р Гантер. Обидві ці інституції виховали велике число наших народних діячів, які сьогодні з великим респектом згадують своїх учителів. Коли Інститут ім. П. Могили зробив величезний успіх у початках, виховавши цілу генерацію національно свідомої молоді на провідників, то це тому, що ректорами в ньому були люди, що розуміли свої завдання і з рішучістю, відвагою та посвятою покерували виховною працею.

Виховники в Інститутах також повинні бути відповідно підготовані вести і провадити систематичні курси українознавства, елементарні й вищі, щоб кожний питомець навчився чогось впродовж року іскористав зі свого перебування в Інституті. Без відповідного виховання і без систематичних курсів інститути перестануть мати рацію на своє існування. Коли вони зійдуть на „люксус”, на „доми поза домом”, в яких можна вигідно мешкати і добре харчуватися, а перестануть бути конечністю, то український загал втратить до них заінтересування і їх будучість стане перед знаком питання.

Справа виховання провідників і народних робітників з-поміж української молоді в Канаді стає дуже поважною і нам потрібні ті Інститути, які тепер існують, а то й навіть потрібно їх більше. Якщо б фонди дозволили, бачимо велику і пекучу потребу на два інститути в тім самім осередку. Один інститут для студентів, що вже знають українську мову і могли б її в ньому уліпшувати, розвивати, а при тому побирати вищі курси українознавства. Другий інститут для тих, що не знають української мови, а хочуть її опанувати й приготуватися до інституту, в якому мова стоїть на вищому рівні. Бо без такої градації, ми будуємо дім без фундаменту.

Коли взяти до уваги прикре явище, що рідна мова занепадає в українських родинах і в кожній нашій місцевості виростає молодь без рідної мови, то чи не прийшов час поцікавитися тими меншими місцевостями, щоб рятувати молодь від мовної асиміляції. Сьогодні шкільна система дуже змінилася і ми бачимо, що менші міста та містечка стали шкільними центрами, куди молодь з фармів щоденно з'їжджається, або таки там замешкує протягом шкільного року. На такі осередки нам треба звернути увагу й подбати про українознавчі курси, а то й навіть і бурси, в яких молодь мала б відповідний нагляд і українське виховання. Це справа великої ваги, якої ми не сміємо переочувати. Такі менші виховні центри є навіть біль-

Виховники в Інститутах також повинні бути відповідно підготовані вести і провадити систематичні курси українознавства, елементарні й вищі, щоб кожний питомець навчився чогось впродовж року іскористав зі свого перебування в Інституті. Без відповідного виховання і без систематичних курсів інститути перестануть мати рацію на своє існування. Коли вони зайдуть на „люксус”, на „доми поза домом”, в яких можна вигідно мешкати і добре харчуватися, а перестануть бути конечністю, то український загал втратить до них заінтересування і їх будучість стане перед знаком питання.

Справа виховання провідників і народних робітників з-поміж української молоді в Канаді стає дуже поважною і нам потрібні ті Інститути, які тепер існують, а то й навіть потрібно їх більше. Якщо б фонди дозволили, бачимо велику і пекучу потребу на два інститути в тім самім осередку. Один інститут для студентів, що вже знають українську мову і могли б її в ньому уліпшувати, розвивати, а при тому побирати вищі курси українознавства. Другий інститут для тих, що не знають української мови, а хочуть її опанувати й приготуватися до інституту, в якому мова стойть на вищому рівні. Бо без такої градації, ми будуємо дім без фундаменту.

Коли взяти до уваги прикре явище, що рідна мова занепадає в українських родинах і в кожній нашій місцевості виростає молодь без рідної мови, то чи не прийшов час поцікавитися тими меншими місцевостями, щоб рятувати молодь від мовної асиміляції. Сьогодні шкільна система дуже змінилася і ми бачимо, що менші міста та містечка стали шкільними центрами, куди молодь з фармів щоденно з'їжджається, або таки там замешкує протягом шкільного року. На такі осередки нам треба звернути увагу й подбати про українознавчі курси, а то й навіть і бурси, в яких молодь мала б відповідний нагляд і українське виховання. Це справа великої ваги, якої ми не сміємо переочувати. Такі менші виховні центри є навіть біль-

шою потребою, ніж ті Інститути, на які ми звертаємо всю нашу увагу.

Інститут ім. П. Могили ще в 1930-их роках започаткував був окрему ділянку праці, так званий „Екстеншон“ Департмент, ціллю якого було заопікуватися тодішніми студентськими кружками у менших містах та містечках. Для такої праці заангажовано кваліфікованого провідника, який відвідував такі кружки і допомагав їм організувати курси українознавства. Чи не було б доцільним і тепер звернути увагу на менші центри, в яких скупчується наша студіюча молодь? На таку роботу сьогодні є далеко більша потреба, ніж була давніше. Правда, така праця буде тепер багато труднішою, ніж тридцять років тому, але саме це повинно бути сильним викликом вперто взятися до праці. Люди не роблять поступу, коли піддаються обставинам, а роблять його тоді, коли з ними боряться і беруть над ними верх. Ми ще маємо багато вчителів, що готові взятися до такої праці. Маємо около пів тисячі священиків, багато інтелігенції і маємо кращі фінансові засоби, ніж мали колись.

Є ще один важливий чинник збереження українського життя в Канаді, який не є відповідно використаний нами, а це — видавництва. Ми видаємо великі суми грошей на величаві будинки (і вони є потрібні) і тим робимо враження, наче б ми серйозно думали про наше майбутнє, але в той самий час переочуємо, що нове покоління, яке мало б з тих будинків користати, не має відповідних підручників, щоб навчитися рідної мови, щоб познайомитися з українською історією, літературою та українською культурою взагалі. Ми полягаємо переважно на старокрайові підручники, які щораз менше надаються до наших умовин життя. Тому відповідні підручники є великою і пекучою потребою дня.

Не тільки підручники в українській мові нам потрібно, але потрібно їх і в англійській мові. Багато з тих, що вже не вміють по українськи говорити і читати, ще інтересуються українським життям і українськими справами. В

нашім інтересі є те заінтересування оживити й затримати, а це можна зробити, коли б ми мали для них відповідну літературу в англійській мові. Цим допоможемо їм переврати ідейно-культурну спадщину наших предків. Замало в нас уваги громадського проводу до цієї справи.

Правда, ми вже спромоглися видати кілька книжок в англійській мові. Маємо історію України Дорошенка і Грушевського; маємо кілька підручників української мови; маємо Антологію української літератури і Кобзаря. Остачточно вже є й Українська Енциклопедія. Всі ці книжки є надзвичайно вартісні, і ми повинні були їх мати десятки років тому, тоді як наша мова почала занепадати. Хоч ці книжки дуже вартісні, але ними можуть користуватися тільки „вершки” нашої спільноти, і тому вони можуть послужити як ключ до виготовлення елементарних підручників для учнів, і для молоді взагалі. Відповідна література з українською тематикою, призначена для юного читача, є справою великої ваги, бо без такого духовного корму наша молодь може зійти на „ніщо”. Ми мусимо негайно заангажувати кваліфікованих осіб до такої праці, бо час швидко злітає і на нікого не чекає.

Про справу збереження нашого життя в Канаді можна багато говорити, але пора на кінцеві висновки.

Українська мова серед нашої спільноти в Канаді опинилася в стані дуже поважного занепаду і стала великою проблемою всіх українців, без різниці до якого угруповання хто належить, чи до якої церкви. Чинники, які впливнули на занепад мови, є різні, але між ними найбільша — це наша власна байдужність. Будьмо відверті скажати собі правду в очі, що ми провинилися. На щастя, мовна асиміляція тільки починається і ще не запізно протидіяти небезпеці. Ще не запізно мову рятувати, але для цього потрібно плянової суспільної акції, яка засягнула б усі наші громади. Найперше ми мусимо кинути клич тривоги до українських батьків, організацій, церков, інститутів і всіх установ, які мають будь-яке відношення до виходчих справ, щоб скерувати всю свою увагу на цю таку

дуже важливу справу, від якої залежить наше дальнє існування, бути чи не бути. Мусимо всі кинутися до праці повною силою. Коли ми не будемо майстрами-Свиридами, і не будемо вкорочувати того, що вже коротке, та продовжувати те, що треба вкоротити, і не будемо давати клею там, де треба кілки бити, то цілком певно затримаємо своє життя в Канаді, а чим довше його затримаємо, тим більше і довше зможемо помагати нашим братам в Україні своїм вільним голосом у їх боротьбі за їхні права і свободу.

Ці завдання не належать виключно до нашого угруповання. Вони належать до всієї української спільноти в Канаді, до всіх наших організацій, церков, інституцій і установ. Наші партійні, організаційні, а навіть і церковні різниці скоро затрутися між нашими нащадками. Напевно наші нащадки не будуть входити в те, чи їх батьки належали до Союзу Українців Самостійників, Братства Українців Католиків, Українського Національного Обєднання чи Ліги Визволення України. Вони будуть знати, що вони канадійці з українського роду, як це вже показалося між канадійськими українськими вояками у Великій Британії і Европі в часі другої світової війни. Вони почувалися обєднаними своїм спільним українським походженням. Отже, для них, для нашого нового покоління, треба всім нашим організаціям кооперувати, щоб спільними силами виховувати національно свідоме молоде покоління, щоб воно могло гідно зайняти наше місце.

На закінчення треба ще раз згадати й те, про що в нас часто говориться. Збереження нашого життя в Канаді зовсім не перешкоджає нам бути добрими громадянами Канади. Воно накладає на нас додаткові обовязки, але зате винагороджує нас додатковими вартостями. Ми здобули собі добре імя як громадяни Канади і втішаємося повагою, але ми це признання здобули не тим, що ми перестали жити своїм життям, а якраз навпаки, тим, що його затримали. Без того ми були б розсіялися і розплілися в морі тутешнього життя і може нині стидалися б призватися до української спільноти. Люди, що не знають

своєї доброї історії і традиції, терплять на комплекс меншевартості і стидаються свого походження, а такі, звичайно, не можуть бути добрими громадянами якогобудь краю. Збереження своїх форм життя, основаних на українській традиції і культурі помогло нам стати поважною силою в Канаді тоді, коли говорилося тільки про одномовність і однокультуризм, то ж постараємося далі провадити своє життя на тих самих засадах тепер, коли говориться про двомовність і двокультуризм, а навіть про багатомовність і мозаїку культури. Цим ми чесно здамо іспит перед історією.
